

๔๖. พฤติกรรมของมนุษย์แสดงนัยถึงสภาพจิต

Behavior of Human Being Means Mind States



ขอน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น

In Honor of the Blessed One of the Fully Enlightened One



By Nithee Siripat – Siripat.com and Academiae Network, 2016

ความสำคัญของบทความ

ข้อประพฤติปฏิบัติธรรมตามคำสอนของพระพุทธเจ้านั้น บุคคลผู้ปฏิบัติปฏิบัติชอบจนถึงสุรอบแห่งชีวิตได้จริงนั้น ย่อมประสพรู้เห็นในสิ่งอัศจรรย์ปาฏิหาริย์ตามความเป็นจริงได้ [อนุศาสนีปาฏิหาริย์] อันเป็นความรู้แจ้ง-วิชา ความรู้ยิ่ง-อภิญญา ความหยั่งรู้-ญาณ แต่จิตตัวที่สร้างปัญญาให้เกิดจากความรู้แจ้งเห็นจริงนั้น ย่อมเกิดอำนาจแห่งสมาธิ ที่เรียกว่า “**ญาณทัสสนะ-Knowledge and Insight**” เพราะทำให้เกิดปัญญาญาณในวิปัสสนาภูมิ และพอกพูนด้วย “**ดวงตาเห็นธรรม**” [ธรรมจักขุ] หรือปัญญาเห็นธรรมทั้งปวงได้ตามเป็นจริง อันเป็นปัญญาเห็นนามรูปโดยไตรลักษณ์ ที่พิจารณากรรมฐานด้วยหลักปฏิจางสมุบาท-อัทปปัจจยตา [ธรรมจิติญาณ-ยถาภูตญาณ-สัมมาทัสสนะ] ที่เรียกว่า “**โยนิโสมนสิการ**” อันประกอบด้วยปัญญาและเหตุผล ฉะนั้น ในบรรดา “**อริยมรรค**” หรือ “**อุตตริมานุสตรธรรม**” [คุณวิเศษ-ธรรมวิเศษ] นั้น หมายถึง อานิสงส์ผลประโยชน์จากการปฏิบัติธรรมจนเกิดการรู้แจ้งเห็นจริงแทงตลอด [ปฏิเวธ] จนมีผลถึงตรัสรู้สัมโพธิญาณได้ คือ รู้เห็น “**สัจภาวะแห่งนิพพาน**” [เห็นนิพพานก่อนนิพพาน-เห็นตายก่อนตาย = ทัสสนา นุตตริยะ] เมื่อบุคคลได้เข้าไปรู้เห็นธรรมชาติของจิตวิญญาณของตนอย่างเที่ยงแท้ เห็นธรรมชาติของจิตหรือจิตตามสภาพที่ไร้เจตนาเข้าไปปรุงแต่งตามอำนาจกิเลสจากพื้นจิตตสันดานของตน ก็สามารถหลุดพ้นปลดปล่อยอย่างยั่งยืนถาวรจากกิเลสอาสวะทั้งหลายได้ นั่นคือ สามารถควบคุมอบรมจิตได้เด็ดขาด ที่เรียกว่า “**ความตรัสรู้-สัมโพธิ**” เพราะฉะนั้น การควบคุมจิตได้นั้น ย่อมรู้เห็นสภาวะแห่งจิต [วิถีจิตของปุถุชน-กิริยาจิตของพระอรหันต์] ทั้งหมดที่จะเกิดขึ้นในปัจจุบันเป็นสำคัญ และย่อมเป็นบุคคลผู้ควบคุมพฤติกรรมกายได้เช่นกัน [กายกรรม-วจีกรรม] คิดเช่นใด ก็กระทำหรือแสดงพฤติกรรมออกมาเช่นนั้น เป็นภาวะปราศจากกิเลสหรืออุปกิเลสทั้งหลายได้ ดังนั้น ไม่ว่าจะพิจารณากรรมฝ่ายจิตใจหรือฝ่ายร่างกายก็ตาม ย่อมไม่เห็นความแตกต่างกัน ไม่ว่าพฤติกรรมนั้น ที่สมบัติหรือวิบัติของตนหรือของผู้อื่นก็ตาม.



บทความที่ ๔๖ ประจำปี ๒๕๕๕ – พฤติกรรมของมนุษย์แสดงนัยถึงสภาพจิต

ในความเป็นจริงนั้น “ความเรียบง่ายสามัญ” [Simplicity] ของพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้านั้น ย่อมเป็นสมุฏฐานในการสร้างแรงศรัทธาและฉันทะอย่างแรงกล้า ต่อแนวทางปฏิบัติธรรมอันประเสริฐ ซึ่งผู้ปฏิบัติศรัทธาปฏิบัติชอบย่อมเข้าถึงกระแสแห่งอริยมรรคได้ ความศรัทธาปสาทะด้วยเลื่อมใสยอมรับเอาพระรัตนตรัยเป็นสรณะที่พึ่งของชีวิตนั้น ต้องเป็นความเห็น โดยชอบ [สัมมาทิฐิ] ประกอบด้วยปัญญาและเหตุผล พร้อมทั้งพิจารณาเห็นคุณและโทษในสิ่งที่ตนศรัทธาอย่างมั่นใจแน่วแน่ก่อน ต้องสามารถทนรอพิสูจน์ด้วยตนเองให้ได้ และมีการเตรียมความพร้อมด้วยการศึกษาค้นคว้าถึงภูมิหลังความเป็นมาของพระพุทธศาสนาให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ และแหล่งข้อมูลต้องมีความน่าเชื่อถือและเที่ยงตรง [พระไตรปิฎก] นั่นคือ ยอมรับได้ว่าถูกต้องเป็นประโยชน์อย่างแท้จริงทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในการบรรลุธรรมวิเศษต่างๆ จนบรรลุถึงความตรัสรู้สัมโพธิญาณได้จริง เมื่อทุกอย่างเริ่มต้นด้วยความจริงทั้งหมด ผลที่ตามมาย่อมเป็นความจริงโดยปรมาตถ์เช่นกัน ไม่ต้องขึ้นอยู่กับอำนาจเด็ดขาดของคณะกรรมการใดๆ แต่ตนเองต้องรับผิดชอบผลการตัดสินใจของตนเองเพียงแต่ผู้เดียว ต้องกล้าคิดกล้าทำอย่างมั่นใจ ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า การบรรลุธรรมได้จริงหรือไม่ นั่น เป็นเรื่องเฉพาะตน สมณเพศไม่มีสิทธิ์ประกาศตนต่อสาธารณะในการโอ้อวดอุตตรมานุสสธรรม มิฉะนั้น จะกลายเป็นบุคคลต้องอาบัติปาราชิก อย่างไรก็ตาม ในการปฏิบัติธรรมนั้น เป็นกระบวนการพัฒนาฝึกอบรมตนเองใน ๔ ด้าน ได้แก่ (๑) **ร่างกาย**–กายภาวนา(๒) **ศีล**–ศีลภาวนา (๓) **จิตใจ**–จิตตภาวนา และ (๔) **ปัญญา**–ปัญญาภาวนา หรือแบ่งออกเป็น ๒ ด้าน คือ (๑) **ร่างกาย** กับ (๒) **จิตใจ** นอกจากนี้ การเจริญภาวนาหลักๆ นั้น จำแนกออกเป็น ๒ ด้าน ได้แก่ (๑) **สมาธิ-สมถะ** กับ (๒) **ปัญญา-วิปัสสนา** รวมทั้งการพิจารณาตามพุทธโอวาท คือ (๑) ด้านร่างกาย: ไม่ทำชั่ว–ทำความดี กับ (๒) ด้านจิตใจ: ทำจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์ ดังนั้น การพัฒนาบุคคลในพระพุทธศาสนานั้น ให้พิจารณาการเปลี่ยนแปลงเชิงพฤติกรรมที่ดีขึ้นทั้งร่างกายและจิตใจ ซึ่งเปรียบเทียบได้กับธรรม ๒ อย่าง คือ (๑) **รูปธรรม** กับ (๒) **นามธรรม** โดยมุ่งเน้นการพัฒนาฝึกอบรมจิตใจเป็นแกนหลักที่เรียกว่า “**สมถะ-สมถภาวนา**” นั่นคือ จิตวิญญาณอยู่ตรงกลางหรือเป็นศูนย์กลางระหว่าง “**ร่างกาย**” กับ “**ปัญญา**” เพราะฉะนั้น เมื่อจิตปราศจากนิวรณ์และอกุศลธรรมทั้งหลาย ปัญญาย่อมบริสุทธิ์ [สัมมาทิฐิ–สัมมาสังกัปปะ] ส่งผลให้เกิดพฤติกรรมทางกายเป็นศีล [สัมมาวาจา–สัมมากัมมันตะ–สัมมาอาชีวะ] ส่วนจิตปราศจากนิวรณ์นั้น ย่อมบริสุทธิ์จากกิเลสอาสวะทั้งหลาย เรียกว่า “**จิตประภัสสร**” [สัมมาวายามะ–สัมมาสติ–สัมมาสมาธิ] อันเป็นจิตดั้งเดิมหรือปฐมวิญญาณ ซึ่งเป็นจิตตามสภาพที่บริสุทธิ์ แต่ยังเหลืออาสวะทั้งหลายอยู่ในพื้นจิตตสันดาน [นิสัยใจคอ] เพราะฉะนั้น การเจริญภาวนาหรือการปฏิบัติธรรมนั้น ย่อมหมายถึงกระบวนการเรียนรู้เปลี่ยนแปลงแหล่งพฤติกรรมตามพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่เรียกว่า “**ไตรสิกขา-สิกขา ๓**” ได้แก่ **อริสีลสิกขา-อริจิตตสิกขา-อริปัญญาสิกขา** นั่นคือ **ศีล-สมาธิ-ปัญญา** ส่วนการดำเนินชีวิตนั้น ต้องเป็นไปตามคลองธรรม [ธัมมานุวัตรปฏิบัติ] อยู่ในกระแสแห่งอริยมรรค นั่นคือ (๑) **แก้ปัญหาละและทุกข์ตามหลักอริยสัจ ๔** (๒) **ดำเนินวิถีชีวิตด้วยปัญญาตามหลักอริยมรรคมีองค์ ๘** และ (๓)



เจริญภาวนาให้บรรลุมัคคญาณ-มรรค ๔ ประเด็นสำคัญ คือ การดำเนินชีวิตต้องประกอบด้วยการพิจารณา ไตร่ตรองเรื่องต่างๆ ในชีวิตด้วยปัญญาและเหตุผลตาม “อริยมรรคมีองค์ ๘” โดยมีลำดับดังนี้ (๑) **เริ่มต้นด้วยปัญญา** = อธิปัญญาศึกษา (๒) **ดำเนินด้วยปัญญา** = อธิศีลศึกษา และ (๓) **นำไปสู่ปัญญา** = อธิจิตตศึกษา นอกจากนี้ วัตถุประสงค์ในหลักการปฏิบัติธรรมหรือการเจริญภาวนากรรมฐานนั้น คือ การฝึกอบรมจิตใจ กับ การฝึกอบรมปัญญา [สมณะกับวิปัสสนา หรือ ฌานกับญาณ] เมื่อจิตใจได้รับการพัฒนาตามแนวทางสายกลางแห่งปัญญา ที่เรียกว่า “**มัชฌิมาปฏิปทา**” และเป็นไปตามครรลองของ “อริยมรรคมีองค์ ๘” พร้อมวิธีแก้ทุกข์ด้วย “**อริยสัจ ๔**” ฉะนั้น เมื่อจิตปราศจากนิวรณ์แล้ว ย่อมเป็นจิตอ่อนนุ่มนวลชื่อตรงควรแก่งาน [ฌาน ๔] อันเป็นแนวทางปฏิบัติให้บรรลุถึงวิชาได้ [วิชา ๓] ย่อมเกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้และเกิดศรัทธาปราศหยา [อธิโมกข์-อธิโมกข์สัทธา] ใน (๑) **กฎแห่งกรรม** (๒) **กฎวิบากแห่งกรรม** และ (๓) **กฎกรรมของสัตว์** ความศรัทธาดังกล่าวนี้ เป็นเหตุให้เกิดปัญญาและจิตเป็นกุศลธรรมหรือกุศลวิตก ย่อมส่งผลต่อการแสดงออกเชิงพฤติกรรมการแสดงออก [กรรม ๓: ทำ-พูด-คิด] คือ แสดงออกทางสุจริต เป็นกุศลกรรมเป็นหลัก อิทธิพลของจิตตสมาธินั้น ทำให้บุคคลมีสติดำรงมั่น มีสัมปชัญญะคมชัด เป็นปัญญาบริสุทธิ์ เกิด “**ญาณทัสสนะ**” [Knowledge and Vision] ได้ และมั่นคงในเรื่อง “**กฎแห่งกรรม-วิบากกรรม-กัมมัสสกตา**” [อธิโมกข์] ด้วยการปลงใจเชื่อด้วยศรัทธาและฉันทะที่แรงกล้า เพราะฉะนั้น จะเห็นว่าจิตเป็นศูนย์กลางในการควบคุมทั้งคิดและปัญญา [จิตตัววิปัสสนา-สติ] คือ เป็นผู้ควบคุมจัดการเจตนาในการแสดงกรรมทั้งหลาย นั่นคือ “**ใจเป็นนายของกาย**” [มโนกรรม ควบคุมฝ่าย กายกรรม-วจีกรรม] นั่นคือ “**คิดก่อนทำ-ไม่ใจ-ทำก่อนคิด**” ตามคติทางพระพุทธศาสนานั้น จะฝึกอบรมบุคคลจากความเป็นแห่งจิตวิญญานเพื่อนำไปควบคุมพฤติกรรมด้วยศีล แต่การศึกษาทางโลก พยายามทำงานศึกษาวิจัย “**จิตใจ**” หรือ “**สภาพจิต-สภาวะแห่งจิต**” [จิตตามสภาพ-วิถีจิต] จากพฤติกรรมฝ่ายร่างกายของคน ที่เรียกว่า “**ทัศนคติ-ความคิดเห็น-ความพึงพอใจ-ความเชื่อ**” [Attitudes-Opinions-Satisfactions-Beliefs] เป็นต้น เพราะฉะนั้น การควบคุมพฤติกรรมคนในสังคม ทางราชการจึงออกกฎหมายหรือข้อระเบียบพร้อมบทลงโทษไว้ในเวลาเดียวกัน แต่ทางพระพุทธศาสนานั้น ให้ถือปฏิบัติตามพระธรรมวินัยหรือสิกขาบทในพระปาฏิโมกข์หรือศีลวัตร แต่อย่างไรก็ตาม พระอริยเจ้าผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบนั้น ย่อมมีจริยาหรือพฤติกรรมเป็นศีลโดยปริยาย ไม่หนักใจเกี่ยวกับอาจารย์ปฏิบัติ เพราะประกอบกรรมด้วย “**สังวร ๕**” [ศีลสังวร] อย่างดีพร้อม ฉะนั้น ให้พิจารณากรรมใดๆ ที่บุคคลมีใจด้วยเจตนาเป็นประธานเท่านั้น ที่เรียกว่า “**สังขตธรรม**” คือ สภาวะที่ปรุงแต่งขึ้นด้วยเหตุปัจจัยตามเจตนาของบุคคล หรือ “**กรรม ๓**” คือ การกระทำประกอบด้วยเจตนาของบุคคล ได้แก่ กายกรรม-วจีกรรม-มโนกรรม โดยรวมแล้ว เรียกว่า “**มีจริยางดงาม**” หรือ “**ทักษิโนยบุคคล**” [สมควรแก่การทักษิณาและอัญชลีเคารพบูชา] สำหรับวัฒนธรรมทางโลกตะวันตกนั้น ก็จัดเป็นแบบพวกสุดเอียงเชิงวัตถุนิยม มุ่งเน้นสนใจศึกษาพฤติกรรมมนุษย์ เพื่อวางแผนสนองความพึงพอใจของกลุ่มเป้าหมาย คือ พยายามวาด “**แผนที่จิตใจ**” [Mind Map] หรือ “**มิติแห่งความนึกคิด-ความเชื่อ**” [The Dimensions of Beliefs] แต่ยังไม่สามารถศึกษาสภาวะแห่งจิตโดยตรงได้ แต่แนวทางการศึกษาของพระพุทธเจ้า นั้น เป็นการฝึกอบรม “**จิตใจ**”



[Consciousness] หรือ “จิตวิญญาณ” [Spirituality] ของตนเองส่วนบุคคลโดยตรง ที่เรียกว่า “การเจริญ
ภาวนา” [Mental Development] ประกอบด้วย ๒ ด้าน หลักๆ ได้แก่ (๑) **สมถภาวนา** คือ การฝึกอบรมจิตใจ
ให้บริสุทธิ์ปราศจากนิวรณ์ และ (๒) **วิปัสสนาภาวนา** คือ การฝึกอบรมปัญญาให้บริสุทธิ์จากอาสวะทั้งหลาย
เพื่อให้รู้เห็นสภาวะธรรมอย่างเป็นกลางตามกำหนดแห่งธรรมตา อันเป็น “กฎธรรมชาติ” [ธรรมฐิติ-ธรรม
นิยาม ๓ = Natural Law] ไม่เกิดวิปัสสอกติเป็นอื่นไปจากกระแสแห่งอริยมรรค [อริยสังข์ ๔-อริยมรรคมี
องค์ ๘-ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสังข์-โลกุตตรมรรค] นั่นคือ “โลกียสัมมาทิฐิ” กับ “โลกุตตร
สัมมาทิฐิ” โดยมีเป้าหมายสูงสุด เพื่อใช้ควบคุมพฤติกรรมตามเจตนาฝ่ายกุศล และเพื่อพัฒนาเป็น “ปัญญา
ญาณ” ในวิปัสสนาภูมิ อันเป็นปริชาหยังรู้และหยังเห็นตามเป็นจริง [ญาณทัสสนะ-ยถาภูตญาณ-
ยถาภูตญาณทัสสนะ] ฉะนั้น ตามหลักพุทธปรัชญาจึงเป็นศาสตร์ที่เน้นด้านจิตตนิยม [Idealism] และสัง
นิยม [Realism] แต่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมแบบวัตถุนิยม [Materialism] ได้ เช่น ความ
ต้องการตอบสนองทางกายได้ ที่เป็นสังคมแบบบริโภคนิยม [Consumerism] เป็นต้น ยกตัวอย่าง เช่น ผู้บรรลุ
อภิญญาอันเป็นความรู้ยิ่งยวด สามารถกำหนดใจคนอื่นได้ด้วย “เจโตปริยญาณ” [Mind Control] ในทางกุศล
อย่างสร้างสรรค์ [Creatively] ไม่ใช่เพื่อแสวงหาผลประโยชน์อันไม่ควร คือ ทำอย่างสัตบุรุษหรือคนดีเขา
ประพฤติกัน เป็นต้น อีกนัยหนึ่ง การเป็นผู้รู้จักสังเกตรายละเอียดพฤติกรรมของบุคคล ก็สามารถอ่านใจคน
อื่นได้เช่นกัน แต่ก็สู้นักปฏิบัติธรรมไม่ได้ ที่ยึดแนวทางปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า เจริญภาวนาทั้ง
ฝ่ายสมถะและฝ่ายวิปัสสนา จนเข้าใจรู้ประจักษ์แจ้งในตัวตนของตน [นามรูป] ด้วยปัญญาและเหตุผล
[สติสัมปชัญญะ-สติปัญญา = Temperance] รวมทั้งมีปริชาสามารถในการระลึกชาติได้ ย่อมสามารถอนุมาน
ถึงสภาวะแห่งจิตของคนอื่นได้เช่นกัน แต่ก็ควรชักนำให้มาปฏิบัติธรรมดีกว่า เพื่อให้หลุดพ้นจากกิเลส
ทั้งหลายและกองทุกข์ทั้งปวง นอกจากนี้ สิ่งทีพิเศษสุดนั้น ย่อมเป็นการสืบทอดพระศาสนาให้ยืนนานเป็น
สภะที่พึงของมวลมนุษยชนยากทั้งหลายต่อไป.

